

SOKFÉLE.

XLVII szám. Béts. October 12-dikén. 1832

Egy szó a' Míveltség' Ügyében.

A' Míveltség alatt értetnek minden Művészetek, és tudományok, mellyek öszvesen bennünket, rész szerint a' hasznosra, és szükségesre tanítanak, rész szerint az elő-ítéletektől, mellyek magokat a' tudatlanság', és vadság' állapotjában Öseinkben meg fészkeltek, 's azolta Ivadékról, Ivadékra, hála az egeknek! mindég nagyobb hiánnyal szállanak, — tisztogatni törekednek: — de tsak törekednek, mert soha sem érjük el e' földön azt a' tökéletességet, melly minden — igaz — 's tsalhatatlannak véltt hagymáz itéletektől fel szabaditana. Ebben az értelemben tehát Socrates a' maga idejében kétségkívül, a' leg nagyobb míveltséggel ditsekedhetett. De hát ha most hirtelen közinkbe teremne minden emlékezettel az el-múltra, — vallyon nem mosolyogna e' tetszést sok el temetett állítványokra, mellyeknek hamvaiból a' mai idő - szesz maradandóbb, és bátorságosabb útát készíte a' bődögságra? hát ki áll jót e' szerint, hogy Világ-Böltseink, hogy Kormányozóink, nehány század után nem fogják visszavetni azon intézeteket, mellyeket most leg tzél erányosabbaknak, 's megtzáfolhatatlanoknak kiálnak? —

Ebből következik, hogy a' Míveltség tsak mással hasonlítva (relative) tartathatik nagynak, és hogy igen helytelen állítás p. o. Angliáról, hogy ez már a' Míveltségnek fő pontját érte el — midőn nem lehet meghatározni, mennyire tökéletesítheti magát egy Nemzet akár tudományban, akár művészségben?

Azon kérdésre már, vallyon egy Nemzetnek, ha ez a' pallérozódásnak a' véle egykorú Nemzetekre te-

kintve, fő póltzára hágott, — onnan szükségesképen le kell e' rognia, 's előlbi hárdolatlanságába, 's szegénységébe vissza esnie? nagyon vakmerő felelet azoktól, kik Nagy Britanniát téven mérő serpenyőjökbe, egész meghittséggel, és határozást jelentő ábrázattal, imigy jövendölnek: „Nem adok neki 100 esztendőt, midőn annak emléket tsak egy rossz falu, mint egy nagy halottat a' pusztá kereszt, — fogja a' Vándornak megmutatni: el lesznek — lakói széledve, vagy egy meg hódolandó Idegennek járma alatt siratják örökre elvesztett szép szabadságokat.“ Ha pedig kérded, mi alapja van kérkedő jövendöléseknek?

„Ugyan nem láthatja e' mindenki első tekintettel, — így folytatják böltselkedéseket, „a' ki tsak egy kevésé jártas a' világ' történeteiben, hogy Nagy Britannia közel van bukásához? Mi lett Róma Augustus után? mi volt Macedonia Fülep előtt, 's mivé leve Nagy Sándor után? mivé Görög Ország, Persia, és sok más hatalmas Országok, és Birodalmak, mellyek mind annyi iszonyú tükröt tartanak Nagy Britannia eleibe, 's ezt a' közelgető veszedelemre jó eleve elkészítik! Mit jelent a' békételen Irland, a' fel lázadt Gent? mire valók a' Papok' üldözései, — a' gyújtogatások? 's a' t. Valyon mind ezek nem elő postái e' a' fergegegeknek, mellyek Nagy Britannia feje felett vastagon tornyosodnak? 'S mi által fogja a' Kormány e' fenyegető veszélyt el széleszteni? — Egy kitsinyítő Üvegen nézet keresztül, 's örömmel hallja, hogy az Irlandiai, 's Genti nyughatatlanságok, tsak néhány korhely, és tsavargó betyárok' ki tsapongásaik. — — A' Papok között találtatnak mint minden Rendben, kötelességeknek meg nem felelők, 's olyankor nem tsuda, ha palástjok tekintetbe nem vétetik. — A' gyújtogatások, akár szántszándékból, akár történetből származtanak

légyen, köz szerentsétlenségek: Vagynak tűzkármentő Intézetek, 's a' t. Illyen bizodalomban, 's reményben ringattatván a' kormány, hatalmából, tekintetéből minden nap többet vesz, míg véle a' Nép meg-birkozni képes leend — egy belső háború által egymást költsönösen meg emészti!“

Azomban akármilly alapon épültenek légyen is az efféle jósolatok, és okoskodások, minden esetre a' ravasz ész tőlök meg tagadni nem lehet, — a' mennyiben a' meg jövendőt enyészet' idejét olly hosszú időre tészik, mellyben már vagy a' most élők nem lesznek, kik reájok újjal fognának mutathatni, vagy magok a' hamis Próféták a' dermedés' Országába költözvén, az igazságos gúnynak ellenébe, szemtelen orzát kitenni gátoltatnak. —

Egy Nemzet Míveltsége kiterjedését 's mennyiségét soha sem kell egyes emberével öszve hasonlítani; ennek lelki ereje élet-idejével együtt fogy. — Egyes részeknek létüket az idő rövidre szabta, de a' Nemzetét az idő-szesz határozza el, és azok az intézetek, mellyek annak virágzására, jól, vagy rosszszúl használtatnak. Az egyes részeket tsak gédelgetni, de nem meg tartani képes a' mesterség és tudomány; ellenben magát a' mesterséget és tudományt folyvást virágoztatni, az idő-szesznek míve, 's azé, ki ezt teremté. Mindég fontos okok adják elő magokat, mellyek ezt sarkából kiforgatják. Ha a' történet egy Augustus helyett száz egy más után következő Marc-Aurélt adott volna Rómának, ki tudja, nem dízsésítenék e' még ma is Tiberis folyóját a' győzedelmes Rómának vitorlái, azon hajlék, melly Horátzot a' világra hozta, nem szülné e' még több chez hasonló lelkes költöket?

Igaz, hogy jelen ideig nem mutathatunk — egy — a' míveltségnek — az egy korú Nemzetekre tekintve

legnagyobb grádusára hágott Nemzetet, melly arany idejében csak 300 esztendőn felül is élt volna! de hát lehetetlen e' azért valamit elérni, a' mit még el nem értünk? esztelenség e' valamit reményleni, a' mi az Isten bölts rendelkezéseivel, vagy a' természet rendes folyásával nem ellenkezik?

Valamint tehát Rómának, míg ennek lakosait a' bujaság, henyesség, és más erköltstelen indúlatok el nem gyengítették, enyészetét — senki sem jövendölhetette előre némelly nyughatatlanságok miatt, mellyek azt legbóldogabb állapotjában is olykor olykor megzavarták; úgy Nagy Britanniáról sem lehet állítani, hogy mivel ezt szerentsés elő haladásában, és a' többi Nemzetekre tekintve legnagyobb műveltségében némű-némű lázzadások fenyegetik — fényes helyzetét szükségesképen nem sokára el kell hagynia, a' midőn majd egy más hatalmas Nemzet váltja fel ditsőségét. —

A p h o r i s m á k.

A' Tisztivilág azolta kapta fel a' fekete ruhát, miolta a' tinta az Elemek sorában ötödik helyt nyere.

A' Férjfiak hiúságai között legnevetségesebb az, hogy a' szerelemben ki ki Hős akar lenni.

Ha valamely dolog betsét, annak ritkasága határozza meg, ugyan miért olly tsekély az értelem betse?

A' gyáva hábja a' kedvesnek, 's tsúfot űz belőle! Az igazi férjfi vezérli az aszszonyt, 's szerettetni fog általa! —

A' Társaságos mültságokban megösmertető jele a' hiú Pedántnak az, ha Tanító hangon beszél.

Sicilius Dentatus 40 esztendeig szolgált a' Haza háboruiban, azok közzül harminzat hivatalokban tölte

el, először mint százados, majd mint Tribunus; 120 ütközetet hartzolt ált, 's vas karjának számtalanszor köszönte megtartott életét. 14 Polgári 3 Bástya 's 1 arany koronát viva ki, ide nem számlálván 83 nyaklántzot, 60 karkötőt, 80 aranyozott lánd'sát 23 ló ékességeket, mellyek közzül kilentzet, nyilvános kettős viadalban vett el az ellenségtől; 45 sebhely ditsőit ezek mellett teste előrészeit, mellyek közzül tizenkettőt azon az egy napon kapott, mellyen a' Capitólium ismét bebevődött, 's még is illy tettekkel gazdag életét, szegénységben 's homályban tölté el. Hol vennénk most elegendő pénzt, jószágot, tizmetet, érdemrendet 's pántlikákat elő, egy illy embert megjutalmazhatni? Akkor is volt érdem, 's szinte olly sok és nagy, még pedig jószág, díszrend 's pántlika nélkül is; most gyakran roppant adományokat, keresztet, 's pántlikákat látunk, hol az érdem már meg van fizetve. — A' Sicilius Dentátus mejje rakva volt sebekkel, sok újont Hőseinknek sima az, 's betses külsejek egész díszében legfeljebb is az orbis pictus firmamentjéhez hasonlít! —

Századok telendenek el, 's mi politicai A. B. C-énkkal alig ha tisztában leszünk. A' betűzésről vagy olvasásról még tsak gondolkoznunk is idő vesztegetés!

Az emberek természetek szerint tsak bangók és gyarlók, ritkán roszzak. A' Consequens gonosztévők valamint a' nemes characterek is tsak a' Román világnak sajátai.

A' remény haszontalan leánya a' henyeségnek. —

K. L.

A' nemes farkas.

Egy fiatal farkas a' párdutz hertzeg ellen viselt csatájában gyáván elhagyta zászlóját. Az Oroszlán

ezen tettéért húsznapos börtönre 's egyik füle elvesztésére ítélte méltónak. — „Mit? monda a' bűnös, engem arra ítélhet a' király? ki olly régi nemzetségből származtam, kinek az Atyja tíz esztendeig titoknoki hivatalt viselt! „Hát ezen derék szolgám elfajult fija vagy te? kérdé a' király, — no hát zárjátok bé negyven napra 's vágjátok el mind a' két fülét.“

A' tapasztalt útaszó.

Egy Gascognai úrfi haza térvén Török országból, sokat beszéllett Konstantinápolyról, „hát látta e' az úrfi a' Dardanellákat? kérdé őtet valaki.

„Hogy ne láttam volna,“ felele emez, „hiszen majd minden nap velek ebédeltem.“

Némelly régi böltsek véleményjei a' felső valóságáról.

Valamint most szint úgy régenten is a' böltseknek külömbféle véleményjei voltak a' legfelsőbb valóság' természetéről.

A' híres *Milétusi Tháles* azt mondá: hogy a' víz a' fő eleme minden dolgoknak, az Isten pedig azon hatalom, melly a' vízből származtatta a' többi dolgokat.

Anaximenes azt állitá: hogy az istenségnek valósága a' levegő.

Anaximander így okoskodott: az a' mit Isteneknek nevezünk, az a' számtalan világoknak 's vég nélkül való számoknak egysége.

Pythagorás monda: az Isten lélek, melly a' természet valóságával szorosán öszve vagyon kaptoltatva, 's az emberi lelkek tsak kifolyásai ezen léleknek.

A' hires orvos *Galenus* megmutatta az Istenség létét az emberi hüvelyk tsudálatos tulajdonságaiból!!!
— Könyvet irt az emberi test részeinek használásáról, 's ezt az ő általa demonstráltatott valóságnak tiszteletére állítottatott emléknek nevezi.

Xenophon: Az Isten valamelly egész, mellynek se kezdete, se vége nints.

Seneca: Azon valóság, mellyet Istennek nevezünk, minden erköltsel felruháztatott férjfiú meljében lakik; nem mondhatom ugyan melyik, de valamelly Isten bizonyosan lakik benne.

Anaxagoras így gondolkozott: az, a' mi az egész világ alkotmányját rendjében tartja, egy nagy erejű 's böltsességű véghetetlen lélek.

Plátó végre ezt mondá: A' világ, t. i. az ég, a' tsillogok, 's a' föld az Isten. Továbbá mind *Timacusan*, mind a' törvényekről irt könyvében ezen szavakra fakad: A' világ' Atyját nem lehet megfogni, nem lehet megnevezni; azért tehát ne töprenkedjünk azon, hogy kitsoda, 's mitsoda az Isten.

Papiros Sárkány.

Papirosból sárkányt tsinált két gyermek. Tsak készítsd te a' fejét ötsém — szöll a' nagyobbik — én majd az alatt farkát tsinálok. Hogy hogy — kérdi az atya, ki gyermekei babrálásait kedv telve nézte — azzal tsináltatod a' fejét, a' ki még most próbálja először, 's magad a' dolog könnyebb végét fogod? — De atyám! — ez lett a' felelet — nehezebb az a' mit én vállaltam magamra. Akármilyen a' feje, tsak a' farka legyen jó; nem a' fő, hanem a' fark viszi ezt magasra, 's tartja fent a' levegőben.

Ígáság — gondolá az atya pipája potyogtatása közben, 's ad vocem: *viszi ezt magasra*; némelly vólt iskolatársai jutottak eszébe, 's azokkal együtt a' születés, nexus, protectio 's a' t.

A' komondor és juhos gazdáné.

M e s e.

Megunván az örvös komondor (juhász kutya) szolgálni előbbi gazdáját, ki naponként újabb meg újabb módi ugatásokra (jól magyarul „ugatványokra“) szoktatá, elballagott a' szomszéd juhos gazdánéhoz, 's kérte venné nyája mellé (magyarul „kegyeskednék felvenni“), fogadja, hogy tsak egy darab is nyájából el nem maradoz; sem a' farkasok, kik neki ösmerős tzimborái, azt apránként meg nem ritkítják. Menj vissza barátom! mond az okos gazdáné, ki látta, hogy tsak zsirosabb mosadéokra vásik a' komondor foga, menj vissza gazdádhoz, 's ugass, a' melly módi szerint tetszik. Új hűséges juhászaim komondor nélkül is megőrzik nyájamat, sőt szaporítják azt. Ha pedig tégedet szolgálatomba vennélek, félő, hogy módi ugatásidtól szelíd juhaim mind elriadnának.

— a — n.

R e j t e t t s z ó.

Az egész orvos-segítő, röviden mondva játék,
Végét felejtve röviden; Minden napi főzelék,
'S így az elejét elhagyva,
Vólt Magyar ország királya.

Megfejtés: a' XLVI Szám. Debora.